

Владан Станковић

Институт за политичке студије у Београду

ПОЛИТИЧКЕ ЕЛИТЕ У СРБИЈИ – ОД ПАРТОКРАТИЈЕ ДО ПЛУТОКРАТИЈЕ**

Сажетак

Предмет истраживања овог рада биће феномен политичких елита у Републици Србији. Проблемска ситуација биће концентрисана око питања: како партократски политички систем својим институционалним решењима у пракси омогућава плутократизацију политичких елита и њихово измештање у водећу класу? Значај овог рада огледа се у анализи утицаја институционалних аномалија на стварање непожељних друштвених појава које доводе до раслојавања, конфликата и структуралних потреса. Аутор на крају рада износи и изврстан предлог мера, које би могле да допринесу уклањању или бар ублажавању анонимних стања у друштву по овом питању. Методе којима се аутор у истраживању бави јесу: метод посматрања, метод генерализације, метод анализе садржаја, упоредни метод...

Кључне речи: политичке елите, демократске институције, партократија, корупција, плутократизација...

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Овај рад ће се позабавити политичким елитама у Србији. У нешто одређенијем значењу он ће проучавати узрочно-последичне односе спрега институционалних решења у политичком

* Истраживач-сарадник, Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

пољу и аномичних друштвених стања која доводе до плутократијације друштва. Да би се све ове сложене појаве разјасниле најпре треба прионуту радном дефинисању предмета истраживања.

Предметно дефинисање истраживања

Сложеност појаве биће размотрена најпре са њене појмовне стране. Појава која је предмет истраживања садржи у себи неколико једноставнијих појмова, које најпре ваља сазнајно и логички дефинисати. Ти појмови су: *елите*, *политичке елите*, *партократија*, *плутократија*, *плутократизација*.

1. *Елите* ћемо дефинисати на основу неколико својстава. За основну карактеристику друштвених елита Вилфредо Парето узима *способност*, за Гаетана Моску то је «*власт*, за Карла Манхајма *рационалност*, за Роберта Дала *одлучивање*, за Сузан Келер *положј*, за Еву Ециони-Хелеви *надзор над ресурсима* итд.»¹⁾ «На основу површне анализе готово свих побројаних аутора, ако изузмемо Манхајмову дефиницију друштвених елита (рационалност), у свим осталим преовладава нека од компоненти друштвене моћи: способност, власт, одлучивање, положај или надзору над ресурсима.»²⁾ Тако долазимо до кључног становишта према коме је немогуће елиту спознати без њене непосредне везе са неким од елемената друштвене моћи.³⁾ У основи елита стоје: политичке, привредне и културне елите.⁴⁾ Ми ћемо се овде позабавити искључиво политичком елитом, односно политичким елитама.

1) S. Antonić: "Elita", *Sociološki rečnik*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, str. 119.

2) В. Станковић: «Друштвене елите у Србији – преображај и проходност у последњих двадесет година», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 469-490, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 472-473.

3) Милс је отворено назива елита моћи. (Видети у: Т. Indić, «Elita», *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 167: «Елиту моћи Милс одређује као припаднике виших друштвених кругова који поседују атрибуте моћи и утицаја, богатства и славе (престижа), који у својим рукама усредсређују водеће, командне позиције крупних институционалних хијерархија: привредних корпорација, политичко-државних институција и војске.»)

4) Тако нпр. социолог Милован Митровић: «... ово разматрање се ограничава на тзв. *стратешке елите*: на политичку, привредну и културну (интелектуалну) елиту које су у свим друштвима (па и српском) најутицајније.» (М. Митровић: «Разарање друштва и нове српске елите», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 147-170, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 148)

Истог је мишљења још један социолог Љубиша Митровић: «Могућа скица састава елитних скупина у савременим постсоцијалистичким друштвима, може изгледати овако:

а) *привредна* елита (менаџери, меритократија и технократија)

2. Политичке елите су ужи појам од (друштвених) елита. Мада се у сведенијим друштвима друштвене и политичке елите, услед сраслости, могу међусобно поистовећивати,⁵⁾ политичке елите ипак везујемо искључиво за политички сегмент друштвене моћи или оно што за ресурс има какво управљање државним и општедруштвеним збивањима.⁶⁾ Политичке елите, дакле, располажу политичком моћи, као пренетим односно повереним или делегираним изразом државног суверенитета свеprisутне принуде у једном друштву,⁷⁾ која свој легитимитет исцрпљује у вољи народа (*vox populi*).⁸⁾ Отуда носиоци политичких елита јесу страначка вођства, партијски намештеници у државним (министарства, заводи) и пара-државним органима (у тзв. локалној самоуправи), а индиректно њу чине и представници спинованог и/или заступаног јавног мњења (аналитичари, невладин сектор, стручњаци...).⁹⁾ То је поприлич-

б) политичка елита (политократија, бирократија и идеократија)

в) културна елита (научна, уметничка, сцијентократија, медиократија...) (Љ. Митровић: «Нова буржоазија и њена елита у друштву периферног капитализма», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 249-268, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 256-257)

- 5) Н. Цветићанин: «Процес конституисања политичке и друштвене елите у српском друштву – проблем легитимитета и флукутирајућег легитимитета», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 107-146, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 110: «Било како било, истраживањемо углавном формирање политичких елита унутар српског друштва, које, због претходно наведених разлога, имају и улогу општедруштвених елита, те ћемо стога често користити синтагму из наслова рада о политичкој и друштвеној елити, међу којима у српском друштву готово да нема било какве разлике, те су и данас, баш као и некад, потпуно стопљене.»
- 6) А. Zuckerman: “The concept of Political elite”, *The Journal of Politics*, № 39/1977, p. 324-344, Southern Political Science Association, Cambridge, 1977, p. 327: “To define the political elite as those who control *real, effective power*...”
- 7) С. Јовановић: *О суверености*, Градина, Ниш, 1996, стр. 14: «Као једина карактеристика суверене власти остаје то, да је невезана законима, другим речима, да је неограничена – апсолутна.»
- 8) П. Матић: «Будућност институционализма – процеси и промене у XXI веку», *Политичка ревија*, 2/2010, стр. 49-64, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 50: «Код политичких странака (...) њихова моћ након одређених изборних циклуса варира у складу са подршком гласача.»
- 9) Руски социолог Титов мишљења је да се и политичка елита може поделити на: политичку у ужем смислу или оперативну, економску или финансијерску у оквиру политичке странке, и идеолошко-заступничку. (В.Н. Титов: «Политическая элита и проблемы политики», *Социологические исследования*, № 7/1998, стр. 109-115, ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской Академии наук, Москва, 1998, стр. 110-111: «Так, в настоящее время можно говорить об активном процессе становления следующих типов политических элит, различающихся по их функциональным позициям:

1. *Политическая*, избавившаяся от прежнего жесткого контроля со стороны господствующей партии и представленная в настоящее время исполнительной (правительство) и законодательной ветвями власти (Дума и Совет Федерации);

но танак слој олигарха који реално располаже политичким ресурсима једне нације.

3. «Партократија у буквалном преводу значи владавину партија (странака), односно стање политичког система у којем су политичке партије у превласти над конституционалним државним телима.»¹⁰⁾ Партократија је аномични подоблик политичке владавине унутар парламентарног система власти, у коме због технике изборног система, политичке културе, али и менталитета једне нације, постоји необуздана владавина политичких странака, њених посланичких клубова и/или самих лидера политичких партија.¹¹⁾ Овде се сва политичка моћ дистрибуира кроз партијску олигархију: уже страначко тело (Мало веће, Извршни одбор или Председништво странке), посланички клуб, или партијског вођу и његовог заменика.¹²⁾ «Странке се у екстремном случају чак доживљавају и као деоничари који располажу извесним уделом у политичкој суверености земље.»¹³⁾ Партије постају власнице мандата посланика који су изабрани на њеним листама, оне имају право да (саобразно свом учешћу у парламенту) добију сразмерну заступљеност у законодавној власти, а уколико учествују у влади тада сразмерно својој подршци влади добијају право на окупацију (*ius occupacionis*) или запоседање (*ius usucapionis*) удеоних делова у: државној админи-

2. *Экономическая*, все в большей степени ориентирующаяся на выражение и защиту своих интересов, однако, как нам представляется, еще не превратившаяся из «класса в себе» в «класс для себя», и которая в свою очередь подразделяется на финансовую, промышленную и аграрную элиты;

3. *Идеологическая* элита, утратившая свои прежние монопольные функции, представители которой входят в различные политические партии, структуры исполнительной власти или выполняют заказы в качестве независимых экспертов и консультантов.»

10) S. Orlović: "Partokratija kao ključno obeležje političkog poretka u Srbiji", *Politički život Srbije – između partokratije i demokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 537. Орловић истиче и Китшелтову дефиницију партократије, када напомиње да се ради "о фузији партије, државе и економских елита у политичко-економске мреже карактеристичне по патронажи, клијентелизму и корупцији." (Ibidem)

11) «У готово свим парламентарним системима политичке партије су постале стварни центри моћи и одлучивања.» (З. Крстић: «Партије у парламенту», *Политичка моћ и улога парламента у парламентарним системима*, стр. 71-85, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 71)

12) «Дистрибуција моћи у партијама по правилу одступа од формалне структуре прописане партијским документима. У стварности, ужи извршно-политички органи (нарочито партијски вођа) пресудно утичу на садржај партијских одлука, док се улога формално виших партијских форума најчешће своди на ратификацију.» (Д. Суботић: «Одлучивање у политичким странкама», *Политичка ревија*, 1/2007, стр. 79-118, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 84)

13) В. Станковић: «Партократија међу демократским институцијама Републике Србије», *Политичка ревија*, 3/2009, стр. 17-26, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 19.

страцији, локалној самоуправи, управним одборима јавних предузећа, и установама друштвених делатности (образовање, здравство, фондови).¹⁴⁾ Све ове појаве, које се доводе у непосредну везу са партократијом, указују на латентну опасност од олигархизације и плутократизације у политичком миљеу једног друштва.

4. Коначно, када је реч о *плутократији* тада ваља истаћи да плутократија представља владавину богатих, односно финансијски моћних.¹⁵⁾ Насупрот термину плутократија који означава облик владавине – или каквоћу власти богатих – налази се израз *плутократизација* који оличава процес, поступак или стање одређене појаве – у овом случају реч је о процесу преузимања богатства или ресурса једне нације од стране имућних или моћних.¹⁶⁾ Плутократизација је процес неумитног срашћавања друштвених елита: начин прикључивања политичких елита финансијским и привредним елитама и њихово свеукупно овладавање културном сфером кроз процес естрадизације политичко-економских елита. Ово стање има за последицу формирање политичко-економско-естрадне класе где друштвена моћ не извире само из финансијске моћи оних који јој припадају (у политици, привреди, спорту и индустрији забаве уопште), већ и из позиције припадања владајућој или водећој класи која је у стању да креира политички, привредни и културно-идеолошки амбијент једне нације.¹⁷⁾ Новац и позиција овде су почетни основ да се кроз демократију, приватно власништво и тржиште уђе у водећу класу.¹⁸⁾ Поседовање: маса политичких след-

14) “Pod pojmom *occupazione della stato* misli se na preobrazbu državnog aparata u klijentelistički rezervoar stranke.” (M. Kasapović: *Demokratska tranzicija i političke stranke*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1996, str. 268)

15) M. Bosanac, O. Mandić, S. Petković: “Plutokracija”, *Riječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977, str. 446: “Plutokracija (grč. *plutos* – bogatstvo, *krateo* – vladam) naziv je za vladavinu bogatih. Plutokracija se javlja u pojedinim razdobljima klasnog društva, a posebno je naglašena u oligarhijskim režimima robovlasničkog sistema i prevlasti finansijske oligarhije u epohi imperijalizma.”

16) T. Indić: “Plutokracija”, *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 452: “*Плутократија* – владавина богатих, утицаја новца или богатства у једној држави; слој најбогатијих у једном друштву; стање у коме су најутицајнији у друштвеним пословима регрутују из најбогатијих друштвених група и владају непосредно или посредно, тј. утицајем свога богатства на државне послове и политичаре у властитом интересу.”

17) D. Colas: *Sociologie politique*, Press Universitaires de France, Paris, 1994, p. 131: “Ainsi une classe dominante l’est triplement: elle est exploiteuse, elle est fusionnée avec l’Etat ou utilise l’appareil d’Etat pour son compte, son idéologie s’impose à la société entière. L’hégémonie de la classe dominante est donc aussi bien son hégémonie dans la société civile que dans la sphère idéologique et dans l’instance politique.”

18) Ево шта о овом феномену на примеру Србије промишља Милош Кнежевић: «Зна се, заправо, да је и у Србији, попут других транзиционих земаља, настала елита политеко-

беника, материјалног капитала или личних својстава које захтева тржишна утакмица довољан су залог који уводи у водећу класу и омогућава утицај припадника (политичке) елите на токове реалних моћи (новца, фактичког утицаја у друштву, генерисање нематеријалних вредности и сл).¹⁹⁾

Просторно-временско одређење истраживачког захвата

Просторно, истраживањем ће бити захваћено друштво Републике Србије (и још уже његов политички сегмент), а временски оквир је подељен у две етапе. Једну етапу обухвата првих десет година успорених транзиционих процеса, а друга етапа је оивичена периодом у последњих десет година убрзане ре- или ново- приватизације, демократизације, политичке плурализације и покушаја оживљавања тржишта кроз формирање простора за тржишну стихију (измештањем државног уплива из многих сфера друштвеног и нарочито привредног живота).

Методски поступак и значај истраживања

Основни метод коме ће се у истраживању приступити јесте *метод посматрања* предметне појаве у друштву Републике Србије у последњих 20 година. Друштвена аналитика поред овог метода укључиће и *метод анализе садржаја* штампаних извора о предметној појави. Уз то разматрање једне сложене појаве неће бити могуће ни без коришћења *упоредног метода* како би се сагледале везе међу подпојавама и извукли закључци. И коначно, *метод генерализације* је неизоставан у сваком озбиљнијем закључном разматрању.

Оригиналност рада огледа се у *актуалности* теме чији се публицитет у масовним медијима некако поклопио са писањем овога рада. Наиме, процеси укључивања у европске интеграције неизоставно повлаче са собом и питања која се тичу неспутаних токова: пре(моћи) странака у друштвеном животу Србије, страначког каријеризма, партократије... Уз то предмет истраживања добија на значају и због *атрактивности* теме која по први пут скреће пажњу на место и улогу политике у мотивацији појединаца да се укључе

номске моћи састављена управо од најзначајнијих представника владајућих политичких и финансијских групација.» (М. Кнежевић: *Podeljena moć*, NSPM, Beograd, 2006, str. 147)

19) Т. Индић: "Plutokratija", *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 452: "Новац и богатство кључне су ознаке поделе друштва на класе..."

у (више)партијски живот. Коначно, значај рада се огледа и у *комплементарности* теме са другим политиколошким, социолошким и правним дисциплинама.²⁰⁾

Општи хипотетички оквир

За почетну хипотезу узећемо претпоставку да су нежељена дејства институционалног партократизма условила друштвену аномiju у процесима плутократизације политичких елита у Србији у протеклих двадесет година.

У предметном смислу успоставља се веза политичког система са политичком социологијом, социологијом политике и општом социологијом.

НАЛАЗ СТАЊА

Опис стања предметне појаве биће разматран из угла: развојног, структурално-функционалистичког и метода анализе садржаја новинских текстова на тему односа партократског и плутократизације политичких елита.

Развојни приступ посматраној појави

До плутократизације политичких елита у вишестраначкој Србији долази неколико година након успостављања вишепартизма. То је и разумљиво када имамо у виду чињеницу да је с почетка вишестраначја и даље суверена и доминантна само једна политичка снага у Србији – наследница Савеза комуниста Србије – Социјалистичка партија Србије (СПС).²¹⁾ Ако се изузму владар и његова породица ниже олигархијске структуре партије оличене у партијским бирократама, иако привилеговане, нису имале реалну материјалну моћ. Међутим, са класним раслојавањем и нестанком читавих слојева средње класе, са поједностављивањем друштвене структуре на богате и сиромашне, уплив финансијски моћних у влада-

20) Овде се пре свега мисли на: политички систем, уставно право, политичку социологију... Све су ово научни предмети који су у тесној вези са социологијом политике.

21) Z. Stojiljković: "Političke partije i politička participacija – slučaj Srbija", *Godišnjak Fakulteta političkih nauka u Beogradu*, FPN, Beograd, 2007, str. 206: "Само, након првих вишестраначких избора 1990. године, могло се говорити о доминантној позицији СПС, која је са нешто мање од половине добијених гласова располагала са готово три четвртине мандата."

јућу партију расте.²²⁾ На кључна места у државном апарату најпре се постављају директори јавних предузећа, а од краја деведесетих година прошлог века све је присутније учешће и приватних финансијских магната или првих капиталиста, који свој утицај на политику углавном остварују уласком у политичку арену учлањењем у једну од владајућих «левих» партија. Опозициони лидери у то време присиљени су да рачунају на стране донације и на спонзорске прилоге ситнијих предузетника. Они су још увек били веома удаљени од уласка у елиту моћних.

Након петог октобра 2000. слика се умногоме мења. Ауторитарна политичка структура са фрагментацијом и демократизацијом политичке моћи постаје олигархијска.²³⁾ Политичке странке успостављају посредништво између народне воље и реалне моћи и тако постају оригинерни власници државног плена. Сразмерном расподелом народне воље (мандатима) заснива се један строго интересни трговачко-нагодбени поредак у коме се концентрација политичке моћи задржала у рукама страначких вођа (и њихових најближих сарадника), тако да су сада политички олигарси постали власници политичког али и финансијског утицаја.²⁴⁾ У таквом амбијенту долази до спреге политичара, домаћих крупних капиталиста (тзв. *тајкуна*) и страног чиниоца оличеног у амбасадорократији.²⁵⁾ Нетранспарентност финансирања политичких странака и

22) М. Ђурковић, «Транзиција без трансформације – или како је у Србији од номенклатуре настала елита», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 307-328, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 314: «Најпознатија прича је формирање *Делта Холдинга*, тако што је Мирослав Мишковић по задатку започео бизнис у стану из кога се Слободан Милошевић одселио на Дедиње.»

23) В. Станковић: «Партократија међу демократским институцијама Републике Србије», *Политичка ревија*, 3/2009, стр. 17-26, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 20.

24) S. Orlović: *Politički život Srbije – između demokratije i partokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 295: “Уз помоћ корупције људи блиски власти готово преко ноћи постају приватни власници огромног капитала. (...)...олигархија у својим рукама држи све инструменте и полуге које омогућавају брзо богаћење.”

25) Када је реч о *амбасадорократији* Милош Кнежевић бележи: «Страни амбасадори су добили јединствену прилику да (не)посредно учествују у управљању земљом у којој су акредитовани.» (М. Кнежевић: *Жамор кризе*, Београд, 2008, стр. 110). Слично говори и висококотирани функционер владајућег СПС-а Душан Бајатовић (која је у коалицији са Тадићевом коалицијом ЗЕС-а). На питање новинара *Политике*: «Колико су стране дипломате и домаћи тајкуни утицали на формирање савеза ЗЕС-а и СПС-а?» Бајатовић одговара: «Ми не можемо да пренебрегнемо да се можда понекад амбасадори у Србији понашају другачије него што би то можда дипломатски протоколи налагали и да покушавају да успоставе што већи степен утицаја. То важи и за тајкунске структуре. Али на нама који вршимо јавне функције и који ћемо творити будућу владу, јесте да сместимо тај утицај на своје место.» (Петак, 27. јуни 2008: «Треба нам опипљив резултат за шест месеци», *Политика*, стр. 7)

недодиривост политичких вођстава од одговорности који се обезбеђује непредузимањем активности од стране тужилаштва (које је и даље продужетак извршне власти, а не независан орган правосуђа), има за последицу неометану плутократизацију политичких елита.²⁶⁾

Структурално-функционалистички приступ

Нежељена дејства институционалног партократизма ометају свеопшти институционални и друштвени развој у Републици. Међу нежељеним дејствима унутарпартијског живота неколико је најзначајнијих:

- *концентрација политичке моћи* у најужим олигархијским групама (уско)страначког вођства;²⁷⁾
- *парадно демократско одлучивање* чланства окупљеног у пленарним телима странке (Велике скупштине или Сабори) или у «бази» (по месним и општинским одборима партија);²⁸⁾
- *измештање* кључних политичких одлука, какве су: одлука о (не)изласку на изборе, одлука о уласку у коалициону владу, одлука о геополитичком курсу земље, одлуке о ванинституционалној политичкој борби... у најужа тела партијске олигархије;²⁹⁾
- *недостатак демократског капацитета чланства* и унутарстраначких тела политичких партија у Србији да контролишу рад и поступке страначке олигархије;³⁰⁾

26) М. Ракић: «Корупција као одраз стања безбедности Републике Србије», *Политичка ревија*, 3/2010, стр. 359-378, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 365.

27) S. Orlović: *Politički život Srbije – između demokratije i partokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 459: “Главна политичка моћ скрива се у унутрашњим структурама политичких партија, у којима група људи – олигархија, у оквиру које један од њих има кључну позицију, доноси главне политичке одлуке и врши редистрибуцију моћи.”

28) Z. Stojiljković: “Političke partije i politička participacija – slučaj Srbija”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka u Beogradu*, FPN, Beograd, 2007, str. 210: “Глобално посматрано, процес доношења кључних одлука почиње тако што, на основу основних страначких опредељења и расположивих анализа, предлог формулишу лидер и његово најближе (не)формално окружење – потпредседници, саветници, кључни финансијери, односно министри и шефови посланичких група. Предлог операционализује и, након усвајања и легитимисања од стране партијске легислативе (Главни одбор странке), реализује ужи политичко-извршни орган странке. Накнадно, све кључне одлуке и изборе верификује централни орган странке (Конгрес, Скупштина).”

29) S. Orlović: *Politički život Srbije – između demokratije i partokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 459: “Оно што се у олигархијском језгру изрежира, то се повуче кроз дневни ред, и одигра на седицима владе и парламента.”

30) Д. Марковић: «Перспективе демократизације отуђене политичке власти», *Политичка ревија*, 1/2010, стр. 131-146, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 133-

- ефекат «лидерских странака» у којима се *страначки вођа* третира као *директор*, а политичка партија као приватно предузеће лидера;

Поред ових унутарстраначких аномичних тенденција партократизма (који доводе до плутократизације политичких елита) до исте тенденције долази и у изборном и свеполитичком животу једног друштва. Ту се ове тенденције испољавају кроз:

- неконтролисану спрегу финансијске плутократије и страначких олигарха;³¹⁾
- нетранспарентне облике донирања политичких странака;³²⁾
- клијентелистичку позицију страначких функционера спрам економских елита;³³⁾
- посредно или непосредно мешање финансијских олигарха у политички и страначки живот у Републици чиме они учвршћују своје економске позиције у друштву;³⁴⁾
- неометано учешће партијских функционера у поступцима приватизације предузећа;
- преливање државног новца из тзв. *јавних предузећа*, преко страначких носилаца јавних функција у тим предузећима, у партијске фондове;³⁵⁾

134: «Аутократски начин владавине може се остваривати и без обзира на то да ли је систем једнопартијски или вишепартијски јер свака партија на власти, независно од тога како се декларише, влада као машина или у крајњем случају као једна једина личност.»

31) М. Кнежевић: *Podeljena moć*, NSPM, Београд, 2006, стр. 147.

32) <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Stranke-u-tajnom-zagrljaju-tajkuna.lt.html>

33) "... партијски функционери користили су своју политичку моћ и утицај да би издејствовали одређене државне одлуке или онемогућили њихово доношење, а за узврат су добијали приватне или групне економске користи, што је суштина корупције. (...) Уместо да одговарају бирачима, политичари све чешће полагају рачуне онима који их финансирају." (S. Orlović: *Politički život Srbije – između demokratije i partokratije*, Službeni glasnik, Београд, 2008, стр. 426-427)

34) О упливу финансијских елита (тзв. *тајкунa*) на политички и страначки живот у Србији пише и: М. Ђурковић, «Транзиција без трансформације – или како је у Србији од номенклатуре настала елита», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 307-328, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 316-317.

35) В. Bednar: "Kako stranke u Srbiji postaju sve bogatije – iz drugog ugla", портал Бранка Драгаша, http://www.dragas5.dragas.biz/index.php?option=com_content&view=article&id=5043:kako-stranke-u-srbiji-postaju-sve-bogatije&catid=68:drutvo&Itemid=85: "... средства јавних предузећа, уместо да користе за опште добро, завршавају у рукама политичке елите. Као да то није доста, странке на руководећа места државних фирми - *златних коки* врло често и врло истрајно постављају своје *стручњаке* који са основном делатношћу јавног предузећа немају никаквих додирних тачака, али зато веома верно служе партији која их је поставила и за узврат доноси поверење знају како да захвале. Зато су преговори о подели јавних предузећа трајали дуже чак и од формирања Владе, а тек када је тај колач подељен, пао је и договор о председничким изборима. – Огромна заинтересованост за расподелом и руковођењем јавним предузећима открива праве намере странака. Када се на то дода да се на руководећа места у јавним предузећима постављају људи који се никада нису бавили тим послом, јасно је да су интереси стра-

- злоупотреба партијских монопола у политици јавних предузећа кроз фингирање послова јавних предузећа са приватним агенцијама и компанијама чији су власници лица из окружења носилаца јавних и политичких функција у земљи, услед чега се одливају средства пореских обвезника на рачуне партијских функционера;³⁶⁾

Анализа садржаја новинских текстова о предметној појави

О утицају партократског поретка на плутократизацију политичких елита у Србији до сада је мало писано у дневној или периодичној штампи. Па ипак, у последње време више је текстова на ову тему. Због малог броја чланака принуђени смо да извучимо закључке и путем посредних текстова, који указују на *приступ подели плена*. Овде ће бити анализирано неколико текстова у дневним листовима *Политика* и *Вечерње новости*:

О схватању политике као поделе плена при коме се заузимају кључне управљачке позиције над ресурсима у држави пише Дневни лист *Политика* од среде 18. јуна 2008. године у чак два текста. Тако у једном од њих стоји: «Уколико СПС не одустане од коалиционог споразума за Београд који је склопила са СРС и ДС, Г17 плус неће подржати ни мањинску владу коју би на републичком нивоу направили ДС и социјалисти, каже у разговору за *Политику* Сузана Грубјешић, члан Председништва ове партије.»³⁷⁾ И следећи текст указује на политички приступ поделе плена: «Тако је Влајко Сенић, члан Председништва Г17 плус, на јучерашњој конференцији за новинаре, рекао да ће странке које буду чиниле владајућу коалицију имати потпредседнике владе, док ће се за министарства врло лако договорити.»³⁸⁾ Од ових погађања, у форми отворених

нака за предузећа веома посебни. Да није тако, на тако за државу важне функције би путем конкурса били постављани прави стручњаци, са пројектима које би морали да оправдају током свог мандата – каже Чедомир Чупић, професор Факултета политичких наука.»

- 36) С. Антонић: «Мрежа школских другара у политичкој елити Србије», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 329-350, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 336-337: «Билас и Шапер, према писању штампе, основни капитал су стекли препродајом времена за рекламе државне телевизије, још почетком двехиљадитих. Они су пословали тако што су, захваљујући политичким везама и познанству са директорима РТС, унапред, за целу годину, уз огроман попуст, откупљивали сво рекламно време – како за економски тако и за политички маркетинг.» (стр. 336)

«Известан проблем представља и то што се у низу клијената три велике маркетиншке компаније налазе и неке државне установе чиме се заправо директно и у већем броју случаја непотребно одливају средства пореских обвезника.» (стр. 337)

- 37) Среда 18. јуни 2008: «Београд у пакету или избори», *Политика*, стр. 1.
38) Среда 18. јуни 2008: «Почела подела ресора у проевропској влади», *Политика*, стр. 6.

нагодби кроз јавну прозивку, нису имуни ни високи функционери Демократске странке (ДС). Тако нпр. Бојан Пајтић, један од потпредседника ДС-а, каже: «– Зато би било изузетно лоше када би градоначелник Београда био радикал, и то желимо да спречимо – рекао је Пајтић, и додао да ће ДС свакако инсистирати на томе да Београд буде *део договора*, као и да не види да би за СПС то могло бити спорно.»³⁹⁾ Да се ипак одустаје од феудализације министарстава и то истиче као значајан напредак у отклону од свепржимајућег партијашког фундаментализма, стоји у следећем тексту где пише: «... већ на основу овакве поделе могло би се закључити да ресори у новој влади неће бити организовани по принципу феуда, као у претходне две владе.» У складу са тим, треба очекивати да Дачић неће имати потпуну контролу над безбедносним структурама,...»⁴⁰⁾

Тек је ових дана изашла на видело оцена *Венецијанске комисије* која у агенди свог Извештаја о стању политичких односа у Србији даје оцену по којој: «Странке у Србији и превише владају».⁴¹⁾ О непосредној вези партократског начела поделе плена, олигархијског ауторитаризма страначких вођа и плутократизације политичких елита можда и најдиректније казује нажалост тек недавно обављено истраживање према коме «сваком политичару у Србији у просеку следују две фотеље»⁴²⁾, а то умножавање политичких функција линеарно расте како се од ситнијих страначких функционера иде ка члановима Председништва странке и њеном вођи.

*
* *

Закључак подразумева упоредна закључна разматрања на основу свега изнетог, и изванредан предлог мера како би се аномично стање бар донекле превазишло. Уз помоћ унакрсне примене неколико метода, кроз упоредно закључно разматрање, и на основу свега изнетог у налазу, долазимо до следећих закључака:

- партократско схватање политике као *поделе плена* којом се у борби за гласове освајају мандати (који су нека врста мени-

39) Недеља 22. јуни 2008: «Почели преговори ЗЕС-а и коалиције око СПС-а», *Политика*, стр. 7.

40) Четвртак 26. јуни 2008: «Социјалистима и царина», *Политика*, стр. 1.

41) Д. М. С. С. Р: «Странке превише владају», *Вечерње новости*, 5. април 2011, стр. 3.

42) М. Б. П. В: «Јуре око фотеље», *Вечерње новости*, 5. април 2011, стр. 3.

- ца за учешће у политичкој моћи) имају за последицу *отуђење страначких вођстава у политичку класу*;
- политичка класа до сада није изградила институционалне механизме до краја изведене поделе власти чиме је оставила могућност за масовно учешће у корупцији све три гране власти (које су под већом или мањом контролом највиших инстанци извршне власти);
 - спрега финансијске и политичке елите базирана је на принципу *do ut des*, где једна страна нуди новац, а друга законима, решењима и притисцима на тужилаштво и правосуђе «покрива» пословање (често и монополско понашање на тржишту);
 - успостављена политичка контрола над правосуђем и главним медијима оставља малу могућност да се онемогући процес даљег срашћавања политичке и финансијске елите;
 - свођење политичког одлучивања на партијску олигархију олакшава могућност да се из финансијских, естрадних или иностраних центара моћи утиче на креирање политике у земљи;

Све набројано има за последицу: прелазак припадника политичких елита из политичке елите у финансијску и обрнуто, повезивање припадника политичких елита са финансијским центрима моћи, енормно богаћење, и њихово издвајање у *политичку класу*. У том *perpetuum mobile* систему политичке елите на власти постају део смеше политичко-економско-естрадне елите (или *водеће класе*), где је уистину тешко подвући разлику међу њима, јер се неретко дешава да су политичари истовремено и пословни људи и припадници естрадног *show business*-а и политичари.

Предлог мера

- јачање независности судства;
- чвршћа контрола финансијског пословања политичких странака;
- финансијска контрола политичких функционера;
- демократизација политичког одлучивања у странкама;
- забрана више од једне јавне функције;
- већа конкурентност мишљења у средствима јавног оглашавања (медији);
- деидеологизација политичког дискурса;

- јачи надзор над свим облицима власти у Републици;
- онемогућавање монопола у сфери пословања;
- преиспитивање стеченог капитала;

Vladan Stankovic

POLITICAL ELITES IN SERBIA – FROM PARTOCRACY TO PLUTOCRACY

Summary

The subject of the scientific work was the phenomenon of political elites inside Republic of Serbia. Trough the inquiry of the problem and the situation it creates, it was possible to solidify the subject of the research and it was done so by defining and implying the precise question. The question is: How the anomical party-cratic political system within Republic of Serbia, contributes to the formation of plutocratic political elites? As the general conclusion, the findings found trough this research, clarify certain links and expose them in the following manner: The wealth accumulation within ruling, but as well, opposition elites, their bounding with the financial power centers lead to transformation trough alienation, of those elites into a political class. This course of events leads to the situation where, political elites that are in the governing position (within this self created, self made perpetuum mobile system) became the part of larger political and economic mixture (or the leading class).

Key words: political elites, democratic institutions, partocracy, corruption, plutocratisation

ЛИТЕРАТУРА

1. Монографије:

- Јовановић, Слободан: *О суверености*, Градина, Ниш, 1996.
- Касаровић, Миљана: *Demokratska tranzicija i političke stranke*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1996.
- Кнежевић, Милош: *Podeljena moć*, NSPM, Beograd, 2006.
- Кнежевић, Милош: *Жамор кризе*, Београд, 2008.
- Colas, Dominique: *Sociologie politique*, Press Universitaires de France, Paris, 1994.
- Крстић, Зоран: *Политичка моћ и улога парламента у парламентарним системима*: Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Orlović, Slaviša: *Politički život Srbije – između demokratije i partokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.

2. Научни радови:

- Antoniћ, Slobodan: "Elita", *Sociološki rečnik*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007.
- Bosanac Milan, Mandić Oleg, Petković Stanko: "Plutokracija", *Riječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977.
- Ђурковић, Миша: "Транзиција без трансформације – или како је у Србији од номенклатуре настала елита", *Национални интерес*, 3/2010, стр. 307-328, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Indiћ, Trivo: "Plutokratija", *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982.
- Indiћ, Trivo: "Elita", *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982.
- Марковић Ж. Драган: "Перспективе демократизације отуђене политичке власти", *Политичка ревија*, 1/2010, стр. 131-146, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Матић, Петар: "Будућност институционализма – процеси и промене у XXI веку", *Политичка ревија*, 2/2010, стр. 49-64, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Митровић, Љубиша: "Нова буржоазија и њена елита у друштву периферног капитализма", *Национални интерес*, 3/2010, стр. 249-268, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Митровић, Милован: "Разарање друштва и нове српске елите", *Национални интерес*, 3/2010, стр. 147-170, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Ракић, Миле: "Корупција као одраз стања безбедности Републике Србије", *Политичка ревија*, 3/2010, стр. 359-378, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Станковић, Владан: "Партократија међу демократским институцијама Републике Србије", *Политичка ревија*, 3/2009, стр. 17-26, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Станковић, Владан: "Друштвене елите у Србији – преображај и проходност у последњих двадесет година", *Национални интерес*, 3/2010, стр. 469-490, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Stojiljković, Zoran: "Političke partije i politička participacija – slučaj Srbije", *Godišnjak Fakulteta političkih nauka u Beogradu*, FPN, Beograd, 2007.
- Суботић, Драган: "Одлучивање у политичким странкама", *Политичка ревија*, 1/2007, стр. 79-118, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
- Титов, Владимир Николаевич: «Политическая элита и проблемы политики», *Социологические исследования*, № 7/98, стр. 109-115, *Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской Академии наук*, Москва, 1998.
- Цветићанин, Невен: «Процес конституисања политичке и друштвене елите у српском друштву – проблем легитимитета и флукутирајућег легитимитета», *Национални интерес*, 3/2010, стр. 107-146, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

- Zuckerman, Alan: "The concept of Political elite", *The Journal of Politics*, N° 39/1977, p. 324-344, Southern Political Science Association, Cambridge, 1977.

3. Новински чланци:

- Среда 18. јуни 2008: "Београд у пакету или избори", *Политика*, стр. 1.
- Среда 18. јуни 2008: "Почела подела ресора у проевропској влади", *Политика*, стр. 6.
- Недеља 22. јуни 2008: "Почели преговори ЗЕС-а и коалиције око СПС-а", *Политика*, стр. 7.
- Четвртак 26. јуни 2008: "Социјалистима и царина", *Политика*, стр. 1.
- Петак, 27. јуни 2008: "Треба нам опиљив резултат за шест месеци", *Политика*, стр. 7.
- Уторак, 5. април 2011: "Јуре око фотеље", *Вечерње новости*, стр. 3.
- Уторак, 5. април 2011: "Странке превише владају", *Вечерње новости*, стр. 3.

4. Интернет адресе:

- Војан Беднар: "Kako странке u Srbiji postaju sve bogatije – iz drugog ugla", http://www.dragas5.dragas.biz/index.php?option=com_content&view=article&id=5043:kako-stranke-u-srbiji-postaju-sve-bogatije&catid=68:druvo&Itemid=85
- <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Stranke-u-tajnom-zagrljaju-tajku-na.lt.html>

Resume

Plutocratisation of political elites in Serbia has resulted in: the transition of political elites from the political elite in financial and vice versa, linking members of the political elite of the financial centers of power, enormously rich, and their separation in the political class. In this system of perpetual motion machine of the political elite in power become part of the mixture of political and economic elite entertainers (or leading the class), which is really hard to draw the distinction between them, as it often happens that both politicians and business people and members of show-business and politicians.

Овај рад је примљен 12. априла 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.